

לוקחים הנהגה

על הנהגה והתנהגות

תפקיד המנהיג מצטייר לעתים כ"כיסא הכבוד" – מקום נוח ובטוח ממנו אפשר לשלוט על האחרים, לקבל כבוד ולחיות ברווחה כלכלית. בעולמם של התלמידים המנהיגות הכיתתית מזהה בדרך כלל עם היכולת להיות מקובל ובולט מבחינה חברתית. בפעילות זו נבחן היבטים שונים של המנהיגות לאור מקורות מהמורשת היהודית. נטען כי הבסיס למנהיגות הוא ההנהגה העצמית ויכולת המנהיג לשמש דוגמה ומופת לסביבתו. מתוך כך מתבטאת המנהיגות ביכולת להתחייב ולקחת אחריות על החברה והפרטים החיים בתוכה. לקראת חג הפסח המתקרב בחרנו להתמקד בדמותו של משה רבנו כאבן בוחן למודל מנהיגותי, שניתוחה מאפשר מבט פרספקטיבי על תפיסת המנהיגות העכשווית. פעילות זו היא המשך לנושא היחס לזולת שבו עסקנו בשיעורים הקודמים. הפעילות מאפשרת בחינה של מרכיבי האחריות האישית והחברתית, שהיא נדבך חשוב במסע ההתבגרות. כהכנה לפעילות מומלץ לתת לתלמידים את המשימה שבנספח א ובחברת לתלמיד.

מטרות הפעילות

- התלמידים ידונו ויביעו את עמדתם בשאלת התכונות הנדרשות ממנהיג.
- התלמידים יפרטו תכונות מנהיגותיות של משה רבנו לאור מקורות מהמורשת היהודית.
- התלמידים יכירו את מושג המנהיגות כלקיחת אחריות אישית וחברתית.

מבנה הפעילות

- א. **דרוש מנהיג**
- ב. **תכונות המנהיג**
- ג. **מנהיגותו של משה**
- ד. **מהתנהגות למנהיגות**
- ה. **סיכום**

ציוד ועזרים

- ✓ כרטיסיות למכירה פומבית
- ✓ כרטיסיות אירועים מחייו של משה
- ✓ מדרשים, תמונות ודף ממנהיגות להתנהגות (חוברת לתלמיד)

שאלות דריכה

- איך נמדד מנהיג טוב?
- מהם התכונות הנדרשות למנהיג?

- כיצד כל אחד יכול להנהיג?

חלק א: דרוש מנהיג

הנחו את התלמידים לבצע כמה משימות. אחד מהתלמידים ישמש כמשקיף. **המשימות:**

לעצום עיניים, להחזיק ידיים ולהסתדר במעגל.

לעצום עיניים, להסתדר בצורת משולש, ריבוע וכדומה.

להסתדר בצורת מילים כגון שלום, חברים (משימה זו יש לעשות בעיניים פקוחות).

פתחו דיון:

- מה הקשה עליכם בביצוע המשימות? כיצד התנהלה הקבוצה? התלמיד ששימש כמשקיף יתאר את מה שהוא ראה.
- האם מישהו מהתלמידים גילה יחמה ולקח על עצמו את תפקיד המנהיגות?
- אילו סוגי מנהיגות מוכרים לכם? (**תשובות אפשריות:** מנהיג מדיני, מאמן או קפטן בספורט, הורה, מורה, מדריך בתנועת נוער, מפקד בצבא, מנהל של חברה ועוד).
- מה משותף לכל סוגי המנהיגות?
- מהי מידת ההשפעה של המנהיג על הקבוצה שהוא מוביל ועל הישגיה? הביאו דוגמאות.
- האם, לדעתכם, כל קבוצת אנשים זקוקה למנהיג? מדוע?

בדרך כלל קבוצה זקוקה למנהיג, למוביל. לעתים המנהיג נבחר על ידי הקבוצה, ולעתים אחד מחברי הקבוצה מגלה יחמה ואחריות ונוטל את תפקיד ההנהגה. יש גם מצבים שבהם כמה אנשים מנהיגים את הקבוצה ועלול להיווצר ביניהם קונפליקט.

חלק ב: תכונות המנהיג

כתבו על הלוח: דרוש מנהיג (א: דרוש נהג למדינה קטנה מודל 48 יד שלישית וכדומה). חלקו את הכיתה לשתי קבוצות וערכו מכירה פומבית שבה התלמידים "יקנו" את התכונות הנדרשות, לדעתם, למנהיג. אפשר לערוך משימה זו גם בעזרת החוברת **לתלמיד. התכונות:**

1. נואם מחונן	2. ישר	3. מצחיק
4. רועה צאן	5. נאה	6. עשיר
7. בעל ליקויים בדיבור	8. עניו	9. היה מקובל בבית הספר
10. משכיל	11. סמכותי	12. נותן דוגמה אישית

בחנו את התכונות שאותן החליטו הקבוצות לקנות.

שאלו:

- מדוע בחרתם דווקא בתכונות אלו?
- כיצד תורמת כל תכונה לדמותו של המנהיג?
- האם יש גם צדדים שליליים לתכונות אלו?
- האם היו תכונות שלא נקנו? מדוע?
- האם יש תכונות שהכרחיות לכל סוג של הנהגה? נמקו.
- האם, לדעתכם, יכולת ההנהגה היא תכונה מולדת או שכל אחד יכול להיות מנהיג?

חלק ג: מנהיגותו של משה

חייו של משה

חלקו כרטיסיות שעליהן רשומות כותרות ופסוקים הקשורים לחייו של משה (נספח ב). הנחו את התלמידים לסדר את הכרטיסיות לפי סדר חייו של משה. הקריאו את הכרטיסיות לפי הסדר ובתוך כך ערכו סקירה קצרה על אודות חייו של משה.

תכונות ההנהגה של משה

שאלו:

- אילו מהתכונות שנמכרו במשחק שייכות למשה רבנו? (התכונות המודגשות).
- האם, לדעתכם, תכונות אלו דרושות למנהיג? נמקו.

לימוד בחברותות: חלקו לכל זוג תלמידים מקור (חוברת לתלמיד) מתוכו נלמדת תכונה מנהיגותית מסוימת של משה. תוך כדי הלימוד עברו בין החברותות, סייעו להבנת המקור ואתגרו אותם בשאלות. אפשר גם לקרוא חלק מהמקורות במסגרת הקבוצתית.

המקורות ושאלות ההעמקה:

אמרו רבותינו: כשהיה משה רבנו עליו השלום רועה צאנו של יתרו במדבר ברה ממנו גדי ורץ אחריו עד שהגיע לחסות [=ליד סלע]. כיוון שהגיע לחסות, נזדמנה לו בריכה של מים ועמד הגדי לשתות. כיוון שהגיע משה אצלו, אמר: "אני לא הייתי יודע שרץ היית מפני צמא – עייף אתה!" הרכיבו על כתפו והיה מהלך.

אמר הקב"ה יש לך רחמים לנהוג צאנו של בשר ודם. כך, חייך! אתה תרעה צאני ישראל.

(מדרש שמות רבה, פרשה ב)

שאלות העמקה:

- האם אדם רחמן יכול להיות מנהיג?
- כיצד הרחמנות יכולה לתרום להנהגה?
- רבים ממנהיגי העבר של העם היהודי היו בתחילת דרכם רועי צאן (אברהם, יעקב, דוד, רבי עקיבא). האם, לדעתכם, יש קשר בין רעיית צאן ובין מנהיגות? נמקו.

וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל הָאֱלֹהִים: מִי אֲנִי כִּי אֵלֶּךָ אֶל פְּרַעֲהוּ וְכִי אוֹצִיא אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרָיִם.
(שמות ג, יא)

וְהָאִישׁ מֹשֶׁה עָנָו מְאֹד מִכָּל הָאָדָם אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה.
(במדבר יב, ג)

שאלות העמקה:

- האם, לדעתכם, מנהיג צריך לרצות במנהיגות?
- מהו ההבדל בין ענווה לחוסר ביטחון עצמי? היכן עובר הגבול ביניהם?
- האם הענווה תורמת להנהגה? כיצד?

וַיְהִי בַיָּמִים הָהֵם, וַיִּגְדַּל מֹשֶׁה וַיֵּצֵא אֶל אָחִיו וַיֵּרָא בְּסַבְלֹתָם, וַיֵּרָא אִישׁ מִצְרִי מִכָּה אִישׁ עִבְרִי מֵאָחִיו.
וַיִּפֶן כַּה וְכֹה וַיֵּרָא כִּי אֵין אִישׁ, וַיֵּךְ אֶת הַמִּצְרִי וַיִּטְמְנֵהוּ בַחֹל.
(שמות ב, יא-יב)

שאלות העמקה:

- האם, לדעתכם, מנהיג צריך להתערב באירועים המתרחשים בסביבתו? עד כמה עליו להתערב? מדוע?
- מהי דעתכם על התנהגותו של משה? האם הוא פעל בצורה נכונה כאשר הרג את המצרי?
- האם הרג המצרי מחזק את דמותו של משה כמנהיג או דווקא מחליש אותה? נמקו.

הנביא הוא איש האמת. רואה הוא את החיים כמו שהם ... ומה שרואה הוא – מגיד כמו שרואה, בלי חשבונות צדדיים. ומגיד הוא את האמת... מפני שפן מוכרח הוא לעשות.
(מתוך המאמר: "משה", מאת: אחד העם, אשר צבי גינצברג)

שאלות העמקה:

- מהי הכוונה במשפט "מגיד כמו שרואה, בלי חשבונות צדדיים"?
- מדוע חשוב שהמנהיג ידבק באמת?

- האם, לדעתכם, יש מקרים שבהם המנהיג לא צריך לומר את האמת? תנו דוגמאות.

בסוף הלימוד בחברותות התלמידים יתבקשו:

- לספר או להמחזי את המקור בפני הכיתה.
- לומר איזו תכונה מתגלה מתוך המקור והאם תכונה זו נדרשת למנהיג.

בדמותו של משה רבנו אנו מגלים תכונות מנהיגות חשובות ביותר: אכפתיות וחמלה כלפי כל יחיד בעם, השתתפות בצער ובסבל של העם, מוכנות להגן על העם, ולצד כל זה – מידה גדושה של ענווה. הנהגתו של משה לא נבעה מתוך הדחף לזכות בכבוד הכרוך בתפקיד זה. משה מקבל את ההנהגה מתוך שליחות אמיתית, במטרה לעזור לעמו ולשרתו. למשה, כסמל ההנהגה במורשת ישראל, יש תכונות מגוונות, שחלק מהן אולי לא היינו מצפים לפגוש בדמותו של מנהיג.

חלק ד: מהתנהגות למנהיגות

הנחו את התלמידים לכתוב כמה שיותר מילים מהשורש נ.ה.ג.

התכונה הראשונית שנדרשת ממנהיג היא לדעת להנהיג את עצמו, לשמש דוגמה לכלל בדרך התנהגותו. הנחו את התלמידים למלא את השאלון הבא באופן אישי (מופיע גם בחוברת לתלמיד).

1. בזמן ההפסקה הלכת במסדרון בית הספר ונתקלת בקטטה אלימה בין חבורת נערים.

- מיד אגש ואפריד ביניהם. אני לא רוצה שמישהו ייפגע.
- ארוץ לקרוא למאבטח או לאיש הנהלה.
- אמתין בצד, ואם יבקשו ממני עזרה – מיד אגש לסייע.
- אחר: _____

2. ראית שכמה נערים צחקו על נער מהכיתה ב"פייסבוק" וכתבו עליו דברים מעליבים.

- לא אומר לו כלום. הוא סתם ייעלב אם הוא ידע.
- אגש אליהם ואבקש מהם להוריד את מה שהם כתבו מהאתר.
- אגש אל התלמיד בשקט ואיידע אותו. עדיף שהוא ישמע את זה ממני.
- אחר: _____

3. באחת ההפסקות ראית את אחד מתלמידי הכיתה מקשקש בטוש לא מחיק על הלוח.

כשהמורה שאלה מיהו האחראי על המעשה אף אחד לא ענה. כתוצאה מכך איימה המורה בעונש קולקטיבי.

- אם אף אחד לא יתודה אדווח עליו בעילום שם. אין שום סיבה שכולם ייפגעו בגללו.
- אנסה לשכנע אותו בהפסקה לקחת אחריות ולמנוע מצב שכל הכיתה תיענש בגללו.

- ג. זאת החלטה שלו. אם צריך אני מוכן לספוג את העונש הקולקטיבי – כולם בשביל אחד!
 ד. אחר: _____

4. מורה מחליפה העבירה שיעור בכיתה. השיעור היה כל כך משעמם, שכמה מהתלמידים החלו לעורר מהומה.

- א. אני אנסה להשתיק אותם, לא נעים מהמורה...
 ב. אתעסק בעניינים שלי. גם ככה השיעור משעמם.
 ג. אצטרף אליהם. זה כל הכיף בשיעור כזה – כמו שיעור חופשי.
 ד. אחר: _____

פתחו דיון:

- כיצד הכרעתם כיצד לנהוג? אילו שיקולים הניעו אתכם?
- כיצד הייתם מצפים ממנהיג לפעול בסיטואציות אלו? מדוע?

הקריאו את הדברים הבאים:

לא אמנה את מכלול התכונות והכישורים הנדרשים מהמפקד אשר בונים את מנהיגותו. אבל לו נדרשתי לבחור תכונה אחת בלבד, הייתי בוחר, ללא ספק, בדוגמה האישית כערך וככלי פיקודי ראשון במעלה. בכל שנותיי כמפקד לא מצאתי כלי יעיל יותר מהובלת אנשים למשימות באמצעות הדוגמה האישית. היא הנותנת תוקף מוסרי לתביעת המפקד להסתער ולתביעה "אחריי". ערך זה ראוי שיוביל את המפקד בכל מישור חייו והתנהגותו. עליו לשמש מופת לאנשיו, לא רק בשטח האימונים ובקרב, אלא גם באוטובוס, גם ברכבת וגם בעת חופשה.
 (מתוך נאום הרמטכ"ל, גבי אשכנזי, בטקס סיום קורס קצינים בפברואר 2008)

שאלו:

- מהי התכונה הפיקודית החשובה ביותר לפי הנאום?
- מהי, לדעתכם, דוגמה אישית? הביאו דוגמאות.
- האם, לדעתכם, דוגמה אישית נבחנת גם כשנמצאים לבד?

סיכום

ראינו שכל קבוצה זקוקה למנהיג. לעתים המנהיג נבחר על ידי הקבוצה, לעתים הוא נבחר על ידי גורם חיצוני ולעתים מתרחש תהליך בצורה טבעית שבסופו מתבלטת דמות המנהיג בתוך הקבוצה. מדמותו של משה רבנו למדנו כי לצד תכונות מנהיגותיות חשובות – ככריזמה, חזון וגדלות נפש – נדרשות למנהיג גם תכונות של ענווה, דוגמה אישית, אכפתיות וחמלה כלפי כל יחיד.

במובן מסוים המנהיג בא לשרת את כל הקבוצה שאותה הוא מייצג ומוביל. כל אחד מאיתנו יכול להיות מנהיג וכל אחד יכול לבטא את מנהיגותו בדרך התנהגותו במצבים שונים בחייו – כשהוא נמצא לבד, מול משפחתו ומול החברה.

נספח א: משימת הכנה לשיעור

עליך לבחור מנהיג ולהכין עליו "תעודת זהות": שם המנהיג, ביוגרפיה קצרה (מאורעות חייו), תפקידים מרכזיים שבהם כיהן, תכונות וכישורים, אמרות מפורסמות שאמר ועוד. מהי סיבת בחירתך במנהיג זה (האם דבר מה במנהיג שבחרת מזכיר לך את עצמך? האם מנהיג זה עורר בך רגש מסוים?).

נספח ב: כרטיסיות על חייו של משה

הכרטיסיות מסודרות לפי סדר האירועים:

משה נולד לעמרם ויוכבד, בני שבט לוי, ומוסתר שלושה חודשים מפחד גזרות המצרים: ותהר האשה ותלד בן ותרא אותו כי טוב הוא ותצפנהו שלושה ירחים.

(שמות ב, ב)

משה מונח בתיבת גומא על שפת היאור:

...ותקח לו תיבת גומא ותחמרה בחומר ובזפת ותשם בה את הילד.

(שמות ב, ג)

בת פרעה רואה את התיבה ולהפתעתה היא מוציאה ממנה ילד ומגדלת אותו בארמון פרעה. היא קוראת את שמו משה:

כי מן המים משתיהו.

(שמות ב, י)

משה גדל בבית פרעה. יום אחד הוא ראה איש מצרי מכה איש עברי מאחיו. משה הרג את המצרי וטמן אותו בחול:

ויהי בימים ההם ויגדל משה ויצא אל אחיו וירא בסבלתם וירא איש מצרי מכה איש עברי מאחיו... ויך את המצרי ויטמנהו בחול.

(שמות ב, יב)

פרעה שומע על הריגת המצרי ומבקש להמית את משה. משה נמלט מפניו למדיין: וישמע פרעה את הדבר הזה ויבקש להרג את משה....

(שמות ב, טו)

משה הופך לרועה הצאן של יתרו במדבר:

ומשה היה רועה את צאן יתרו.

(שמות ג, א)

משה רואה שיח סנה שבוער באש ואינו מתאכל. מלאך מתגלה אליו ומבשר לו שהוא ישיע את

ישראל:

וירא מלאך ה' אליו בלבת אש מתוך הסנה וירא והנה הסנה בער באש והסנה איננו אכל.

(שמות ג, ב)

משה גדל בבית פרעה. יום אחד הוא ראה איש מצרי מכה איש עברי מאחיו. משה הרג את המצרי וטמן אותו בחול:

ויהי בימים ההם ויגדל משה ויצא אל אחיו וירא בסבלתם וירא איש מצרי מכה איש עברי מאחיו... ויך את המצרי ויטמנהו בחול.

(שמות ב, יב)

פרעה שומע על הריגת המצרי ומבקש להמית את משה. משה נמלט מפניו למדיין:

וישמע פרעה את הדבר הזה ויבקש להרג את משה....

(שמות ב, טו)

משה הופך לרועה הצאן של יתרו במדבר:

ומשה היה רועה את צאן יתרו.

(שמות ג, א)

משה רואה שיח סנה שבוער באש ואינו מתאכל. מלאך מתגלה אליו ומבשר לו שהוא יושע את ישראל:

וירא מלאך ה' אליו בלבת אש מתוך הסנה וירא והנה הסנה בער באש והסנה איננו אכל.

(שמות ג, ב)

משה מגיע לפרעה ודורש ממנו לשחרר את בני ישראל ממצרים:

ואחר באו משה ואהרן ויאמרו אל פרעה כה אמר ה' אלקי ישראל שלח את עמי...

(שמות ה, א)